

Łódź, 13 listopada 2024 r.

Dr hab. Aleksandra Nowakowska, prof. UŁ

Katedra Gospodarki Regionalnej i Środowiska UŁ

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Patryka Grzegorza Kaczmarka

**pt. „Wyzwania terytorializacji polityki rozwoju województwa wielkopolskiego
związane z adaptacją i łagodzeniem zmian klimatu”
napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Pawła Churskiego**

1. OCENA WYBORU PROBLEMATYKI PRACY DOKTORSKIEJ

Radykalna, antropogeniczna zmiana klimatu stała się dominującym megatrendem, wpływającym na funkcjonowanie wszystkich sfer życia człowieka i gospodarki. Wymusza ona na władzach publicznych konieczność podejmowania kompleksowych i kosztownych działań na rzecz ograniczania źródeł (mitygacja) i eliminację negatywnych skutków zmian klimatu. Zmiany te są procesem globalnym i powszechnym, ale poziomy regionalny i lokalny postrzegane są jako najbardziej adekwatne do prowadzenia skutecznej i efektywnej polityki klimatycznej.

Zmiany klimatu dotyczą wszystkie regiony, ale nie każdy region będzie w ten sam sposób na nie reagował, co długookresowo może prowadzić do pogłębiania się dysproporcji w rozwoju. W konsekwencji konieczne staje się uwzględnienie specyfiki miejsca oraz stosowanie terytorialnego podejścia zarówno w kontekście spojrzenia na podatność na zmiany klimatu, jak i prowadzenia polityki rozwoju (place based policy) w tym zakresie.

Przedstawiona do oceny dysertacja jest odpowiedzią na te wyzwania i koncentruje swoją uwagę na kształtowaniu polityki rozwoju w zakresie adaptacji i łagodzenia zmian skutków klimatu. Autor podjął próbę wpisania tego tematu w ramy polityki ukierunkowanej terytorialnie. Wybór tematu rozprawy doktorskiej jest więc zasadny i trafny. Wypełnia on lukę w ubogich rozważaniach i analizach na temat terytorializacji polityki rozwoju, szczególnie

związanej z adaptacją i łagodzeniem zmian klimatu. Podjęty temat należy uznać za oryginalny i nowatorski.

2. OCENA KONCEPCJI PRACY DOKTORSKIEJ (CEL, PYTANIA I METODY BADAWCZE)

Koncepcja pracy wraz z metodologią jej realizacji zostały czytelnie przedstawione we wstępie do rozprawy, który ma charakter wprowadzający i metodyczny. Autor przedstawił w nim zarys problemu badawczego oraz dokonał trafnego uzasadnienia wyboru tematu pracy. W dalszych rozważaniach określił cel główny pracy, postawił pytania badawcze i sformułował zadania badawcze. Następnie dokonał syntetycznej charakterystyki układu rozprawy, zaprezentował zastosowane metody i narzędzia badawcze oraz scharakteryzował obszar badań. Tak skonstruowany wstęp dobrze precyzuje zamysł badawczy Autora i sprzyja dobremu zrozumieniu logiki konstrukcji pracy. Strukturę całego badania szczegółowo pokazuje i porządkuje Tab. 1.1.

Cel główny pracy to „identyfikacja i ocena działań samorządu w zakresie prowadzenia polityki rozwoju związanej z adaptacją i mitygacją zmian klimatu na terytoriach podatnych na zmiany klimatu”. Tak określony cel główny doprecyzowany został poprzez wskazanie zestawu celów o charakterze teoretycznym, metodycznym, poznawczym oraz aplikacyjnym. W kolejnym etapie konceptualizacji procesu badawczego, dla każdego z tych celów zostały przypisane pytania badawcze, które w dalszych pracach zostały przetransponowane na zadania badawcze. Cel główny, cele szczegółowe i zadania badawcze nie budzą większych zastrzeżeń. Problemem pozostają pytania badawcze, które są nieprecyzyjne i często zbyt złożone. Dla przykładu pytanie *„Jak przebiega proces programowania i realizacji polityk adaptacyjnych do zmian klimatu na poziomie lokalnym i jakie są w tym procesie bariery systemowe, finansowe oraz społeczne w opinii lokalnych twórców polityk oraz liderów lokalnych?”* jest pytaniem zbyt wielowątkowym. Dodatkowo pytanie *Jak adaptacja do zmian klimatu i mitygacja do zmian klimatu jest uwzględniana w dokumentach strategicznych i planistycznych jednostek samorządu terytorialnego na obszarach podatnych na zmiany klimatu?* wydaje się być bardzo ogólnikowe i nie do końca zrozumiałe.

To, co uznaje za uchybienie w konstrukcji pracy, to słabe uwzględnienie i operacjonalizacja tytułowego pojęcia „terytorializacji polityki rozwoju”. Autor dotyka jedynie

kontekstu specyficznych uwarunkowań rozwoju wpływających na podatność terytorialną, marginalizując kontekst sposobu kształtowania polityki zorientowanej terytorialnie, między innymi zagadnień związanych z koordynacją działań, integracją sektorową czy partnerstwem i współpracą terytorialną. Tak wąskie ujęcie podejścia zorientowanego terytorialnie budzi pewien niedosyt.

Dla realizacji przyjętych celów Autor zastosował szeroki wachlarz badań ilościowych i jakościowych. Kluczowe techniki i metody badawcze wykorzystane w procesie badawczym to:

1. Przegląd literatury przedmiotu badań stanowiący podstawę do identyfikacji obecnego stanu wiedzy oraz syntezy dorobku;
2. Analiza *desk research* obejmująca cztery kluczowe dokumenty planistyczne, tj. strategię rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, program ochrony środowiska oraz plan gospodarki niskoemisyjnej;
3. Metody ilościowe, wśród których znalazły się przede wszystkim metody statystyczne, takie jak: współczynnik korelacji liniowej Pearsona, metoda unitaryzacji zerowej, syntetyczna miara Hellwiga;
4. Badania ankietowe przeprowadzone wśród losowo wybranej grupie - 247 respondentów stanowiących mieszkańców wybranych gmin (na marginesie mam wątpliwość czy dobór respondentów miał losowy charakter; zaprezentowany opis wskazuje raczej na celowy lub przypadkowy charakter);
5. Indywidualne wywiady pogłębione i przeprowadzone wśród decydentów czterech jednostek terytorialnych.

Komplementarność i przenikanie się wykorzystanych technik i metod badawczych świadczy o dobrym warsztacie badawczym Doktoranta. Zastosowane metody badawcze dobrze korespondują z pytaniami badawczymi. Niedosyt budzi liczba przeprowadzanych wywiadów swobodnych, która daje fragmentaryczny obraz rzeczywistości – jedynie 4 wywiady na 11 badanych gmin.

3. OCENA KONSTRUKCJI I MERYTORYCZNEJ ZAWARTOŚCI ROZPRAWY

3.1. Uwagi ogólne

Praca ma charakter monograficzny. Stanowi szerokie opracowanie obejmujące 224 strony maszynopisu (w tym 3 załączniki). Składa się z 6 rozdziałów: wstępu, 4 zasadniczych rozdziałów oraz podsumowania. Pracę kończy wykaz literatury, spis tabel i rycin oraz załączniki.

W pracy wyróżnić można trzy warstwy. Warstwę teoretyczną dysertacji stanowią dwa pierwsze rozdziały, warstwę metodologiczną pracy tworzy rozdział trzeci, zaś warstwę empiryczną stanowią trzy kolejne rozdziały. Generalnie rzecz ujmując układ i struktura pracy jest logiczna i wewnątrznie spójna. Autor poprawnie ułożył i wyakcentował poszczególne wątki analizy, adekwatnie do celu i zakresu dysertacji. Tąę ogólnie pozytywną ocenę zaburza jedynie wyodrębnienie w pracy rozdziału trzeciego o charakterze metodologicznym stanowiącego zaledwie 3 stronicową analizę. Zdecydowanie lepszym rozwiązaniem byłoby umieszczenie tych rozważań we wstępie pracy, łącznie z opisem wykorzystywanych metod badawczych.

Rozważania w pracy dobrze osadzone są w literaturze przedmiotu. Bibliografia obejmuje ponad 270 źródeł naukowych, które uzupełnione zostały raportami i dokumentami planistycznymi badanych gmin. Dodatkowo Autor zastosował źródła internetowe oraz źródła prawne. Na uwagę zasługuje staranność Autora w doborze i wykorzystaniu polskiej, jak i anglojęzycznej literatury przedmiotu.

3.2. Uwagi szczegółowe

Rozdział pierwszy dysertacji to wstęp, w ramach którego zaprezentowano uzasadnienie wyboru tematyki pracy oraz przedstawiono cel pracy wraz z pytaniami badawczymi. Zaprezentowano wykorzystane w pracy metody badawcze oraz określono zadania badawcze. Szczegółowe uwagi dotyczące tej części pracy wskazano powyżej, przy ocenie koncepcji pracy doktorskiej.

Rozdział drugi stanowi teoretyczną podbudowę realizowanych badań i opisuje pojęcia podstawowe wykorzystane w pracy. Doktorant przedstawił wyniki przeprowadzonego

przeglądu literatury przedmiotu, stanowiącego podstawę dla stworzenia ram teoretycznych dla postępowania badawczego. Zaprezentowane rozważania mają kilka słabości:

1. Zbyt dużo uwagi Autor poświęca na opis i analizę pojęć podstawowych i oczywistych, takich jak: pojęcie rozwoju czy megatrendów, a zbyt lakonicznie opisuje zjawiska nieoczywiste w interpretacji, a kluczowe z punktu widzenia tematu pracy (np. pojęcie terytorializacji polityki i rozwoju czy podatności na zmiany klimatu).
2. Akcent położony został na definicję i interpretację podstawowych pojęć, w mniejszym stopniu odzwierciedlone są złożone relacje i zależności zachodzące pomiędzy poszczególnymi kategoriami/pojęciami.
3. W swoich rozważaniach Autor zastosował bardzo wąskie ujęcie tytułowego zagadnienia - terytorializacji polityki rozwoju, ograniczając je do zróżnicowania przestrzennego zjawisk społeczno-ekonomicznych i środowiskowych oraz dostosowania działań podejmowanych w ramach polityki do lokalnych potrzeb. Zmarginalizował tym samym zagadnienie jakości kształtowania terytorialnie zorientowanej polityki rozwoju.

Kolejny, trzeci rozdział dysertacji prezentuje autorski, teoretyczno-koncepcyjny model wpływu zmian klimatu na politykę rozwoju. Autor zarysował tu logikę postępowania badawczego – wskazał kluczowe kategorie analityczne oraz relacje zachodzące między nimi. Niezrozumiałe jest dlaczego w modelu tym Doktorant dokonuje rozróżnienia (w dodatku nieczytelnego) polityki rozwoju na politykę regionalną i polityki sektorowe, podczas gdy w pracy koncentruje swoją uwagę na polityce lokalnej i w rzeczywistości nie odnosi się w badaniach do wskazanych wymiarów polityki. Model ten wydaje się być nie w pełni czytelny - trudno jest w nim umiejscowić kluczową kategorię analityczną jaką jest podatność na zmiany klimatu. Nasuwa się pytanie czy podatność ta utożsamiana jest w tym modelu ze zmianą czynników społeczno-gospodarczych czy też utożsamiana jest ze społeczno-gospodarczymi skutkami zmian klimatu. To zagadnienie dla czytelności konstrukcji modelu wymaga doprecyzowania i wyjaśnienia. Szkoda, że Autor nie wykorzystał w konstrukcji modelu podejściem znanego z nauk przyrodniczych opierającego się na trzech kluczowych elementach procesu zmian zachodzących na styku człowiek-gospodarka, tj. presja-stan-reakcja.

Rozdział czwarty koncentruje swoją uwagę na ocenie podatności społeczno-gospodarczej gmin województwa wielkopolskiego z punktu widzenia zmian klimatu. Wykorzystując koncepcję kapitału terytorialnego Doktorant dokonał wyboru 24 zmiennych, które po analizie autokorelacji, zredukował ostatecznie do zbioru 15 wskaźników. W dalszych pracach, wykorzystując miarę Hellwiga dokonał klasyfikacji przestrzennej gmin woj. wielkopolskiego. Dokonana analiza została poprawnie przeprowadzona i opisana. Dostarcza ciekawej wiedzy na temat podatności społeczno-gospodarczej gmin województwa wielkopolskiego.

To co wartościowe w tej analizie, to pokazanie zależności pomiędzy poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a zdolnościami adaptacji i mitygacji do zmian klimatu (s. 71-73). Autor trafnie definiuje negatywną spiralę zależności pomiędzy tymi procesami wskazując, że marginalizacja ekonomiczna gmin przekłada się na konsekwencje finansowe i możliwości w zakresie prowadzenia polityki klimatycznej. Brak lub bardzo ograniczony poziom nakładów finansowych w gminach o słabej kondycji ekonomicznej prowadzi do zwiększania ich poziomu podatności na zmiany klimatu. Dotyczy to przede wszystkim obszarów peryferyjnych, które dotyka marginalizacja społeczno-ekonomiczna (co potwierdzają wyniki zrealizowanego badania).

W kolejnym podrozdziale pracy Autor dokonał wyboru 11 gmin (z 226 gmin) charakteryzujących się największą podatnością systemu społeczno-gospodarczego, dla których przeprowadził szczegółową charakterystykę zasobów. Zaprezentowane rozważania stanowią ogólny opis poszczególnych gmin (z wykorzystaniem wcześniej przyjętych miar podatności) i mają w dużej mierze charakter prostego opisu statystycznego. W moim odczuciu analiza ta jest zbyt podstawowa i powierzchowna i nie wnosi nowej wiedzy w kontekście celu i zakresu pracy.

Generalnie pozytywna ocena tego rozdziału pracy nasuwa jednak dwie wątpliwości. Po pierwsze, dyskusyjna jest paleta zaproponowanych wskaźników i brak wśród nich wskaźników typowo środowiskowych, które istotnie determinują podatność społeczno-gospodarczą. Autor ma pełną świadomość zastosowania takiego podejścia, co potwierdzają rozważania na s. 72. Nie dokonuje jednak uzasadnienia merytorycznego takiego wyboru, a jedynie odwołuje się do literatury przedmiotu. Po drugie, w pracy Doktorant zastosował duży skrót myślowy, który sprawia, że nie do końca jest jasne czy Autor dokonał pomiaru podatności

na zmiany klimatu czy też pomiaru poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego? Wątpliwości te potwierdzają rozważania Autora m.in. na s. 96-98, w ramach których wskazuje, że analizuje „gmin pod kątem kondycji czynników rozwoju regionalnego w zakresie podatności na zmiany klimatu” (tabela 4.5).

Rozdział piąty dysertacji przedstawia wynik badań empirycznych, których celem była ocena polityki wybranych 11 gmin województwa wielkopolskiego w zakresie działań adaptacyjnych i mitygacyjnych. Rozdział rozpoczyna prezentacja najważniejszych założeń polityki klimatycznej na poziomie krajowym i regionalnym, która stała się podstawą do analizy i oceny polityki klimatycznej zapisanej w dokumentach strategicznych i planistycznych badanych gmin. Dla dokonania tej analizy Doktorant zaproponował przejrzystą macierz oceny, odróżniając działania adaptacyjne od mitygacyjnych oraz działania bezpośrednie i pośrednie. Przeprowadzona analiza dostarcza cennych dowodów na brak aktualnych planów rozwoju w wielu gminach, słabą spójność i komplementarność celów i działań czy też bardzo niski poziom partycypacji społecznej w przygotowaniu strategicznych planów rozwoju.

W kolejnym podrozdziale Autor prezentuje wyniki badań ankietowych mających na celu ocenę skuteczności działań adaptacyjnych i mitygujących zmiany klimatu podejmowanych przez jednostki samorządu terytorialnego w opinii mieszkańców gmin. Autor dokonał poprawnej i interesującej poznawczo analizy, a wnioski z badań ankietowych zaprezentował w układzie dwóch kontekstów, tj. ogólnej oceny polityki klimatycznej gmin oraz oceny skuteczności działań adaptacyjnych i mitygacyjnych podejmowanych przez władze lokalne. Zgromadzony materiał badawczy został przeanalizowany poprawnie, ale posiada on zdecydowanie większy potencjał do wnioskowania, który nie został w pełni ujawniony (np. poprzez tworzenie różnych przekrojów analizy, pokazujących głębsze korelacje zachodzące pomiędzy objaśnianymi zmiennymi).

Kolejny podrozdział omawia 4 swobodne wywiady pogłębione (z 11 zaplanowanych) zrealizowane wśród liderów lokalnych. Doktorant koncentruje swoją uwagę na praktyce programowania i realizacji polityk adaptacyjnych i mitygacyjnych analizowanych gmin. W swych rozważaniach eksponuje wątki barier systemowych, finansowych oraz społecznych prowadzenia tej polityki. Doktorant z dużą starannością zaprezentował wyniki tych badań, ilustrując je dobrze dobranymi wypowiedziami swoich respondentów.

We wnioskach trafnie konstatuje, że konsekwencje zmian klimatu bezpośredniego wpływają nie tylko na czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego, ale także uwidaczniają się w kierunkach działań determinujących lokalną politykę rozwoju. Podkreśla fakt, że zmiany klimatu oraz działania związane z polityką klimatyczną nie stanowią istotnego elementu debaty samorządów charakteryzujących się wysoką podatnością na zmiany klimatu, a niskie zainteresowanie społeczne tym obszarem działania, problem ten jeszcze bardziej pogłębia.

W pracy budzi niedosyt brak analizy przeprowadzonej dla każdej z 11 gmin, w której dokonano by złożenia poszczególnych elementów procesu badawczego - tj. poziomu podatności, jakości i treści dokumentów planistycznych z wynikami badań ankietowych i/lub wywiadów swobodnych. Takie podejście umożliwiłoby dokonanie sumarycznej oceny poszczególnych gmin, co mogłoby zaowocować ciekawą typologią gmin z punktu widzenia ich holistycznego przygotowania na zmiany klimatu.

Ostatni, szósty rozdział przedstawia podsumowanie zrealizowanego postępowania badawczego oraz prezentuje najważniejsze wnioski. Autor odnosi się do poszczególnych pytań badawczych, precyzuje wartość dodaną swoich badań oraz wskazuje rekomendacje dla polityki lokalnej. Wnioski zawarte w pracy mają w dużej mierze charakter aplikacyjny i mogą być przydatne w praktyce, szczególnie w zakresie budowania rezyliencji jednostek terytorialnych. To, co cenne w podsumowaniu, to wskazanie kierunków przyszłych badań, zarówno w kontekście doskonalenia metod badawczych, jak i służących pogłębieniu wiedzy.

Reasumując, w pracy mamy do czynienia z dobrymi studiami literaturowymi oraz bogatym materiałem faktograficznym, który został poddany poprawnej analizie, interpretacji i ocenie. Autor podjął ambitny zamysł badawczy ze względu na nowość i złożoność wybranej problematyki. Wykazał się dobrym warsztatem badawczym oraz wiedzą z zakresu omawianej problematyki. Przedstawione w recenzji uwagi mają charakter bardziej dyskusyjny i postulatywny niż krytyczny. Stanowią one dobry punkt startu do dyskusji w trakcie obrony doktorskiej. Mają one charakter sugestii adresowanych do Doktoranta w celu ponownego przemyślenia niektórych kwestii oraz doskonalenia warsztatu naukowego i korekty samej pracy doktorskiej (w przypadku jej publikacji).

3.3. Ocena formalnej strony rozprawy doktorskiej

Praca bogato ilustrowana jest rycinami (25) oraz tabelami (15), co pozytywnie wpływa na percepcję prezentowanej treści pracy. Wykorzystane elementy graficzne nie budzą większych zastrzeżeń. W dysertacji występują drobne potknięcia językowe i stylistyczne (dla przykładu „znajomości i rozumienie pojęcia adaptacja do zmian klimatu” (s. 143) zamiast „znajomość i rozumienie pojęcia ...”), które nie mają jednak wpływu na ocenę dysertacji doktorskiej. Praca przygotowana jest starannie pod względem technicznym i edytorskim.

4. KONKLUZJA I WNIOSEK KOŃCOWY

Reasumując, przeprowadzona analiza pozwoliła na osiągnięcie celu pracy i uzyskanie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. W pracy mamy do czynienia z wartościowym materiałem badawczym, który poszerza i przybliża wiedzę na temat terytorialnie zorientowanej polityki władz lokalnych w zakresie adaptacji i łagodzenia zmian klimatu. Rozprawa dowodzi, że Autor posiada dobrą wiedzę z zakresu omawianej problematyki oraz poprawne umiejętności analityczne.

Rozprawa doktorska mgra Patryka Kaczmarka odpowiada wymogom stawianym pracom doktorskim. Stanowi oryginalne dzieło, wskazujące na ważne poznawczo i aplikacyjnie wnioski. Dysertacja doktorska spełnia kryteria wskazane w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i może być podstawą do ubiegania się o stopień naukowy doktora. Wnoszę tym samym o dopuszczenie mgra Patryka Kaczmarka do publicznej obrony i nadania stopnia doktora w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

